

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

INTERNATIONAL LEGAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF JUVENILE JUSTICE

Бехруз Х.Н., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню окремих міжнародно-правових засад формування ювенальної юстиції, у рамках боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх. Стаття зазначає, що міжнародний досвід і стандарти мають особливе значення, задля боротьби зі злочинами, які вчиняють неповнолітні. У міжнародному праві принципи, норми, стандарти, процедури та механізми ювенальної юстиції – це ті засади, які спеціально розроблені для захисту прав дітей, які перебувають у конфлікті з законом, включаючи профілактичні заходи, пов'язані з цією проблемою. Ювенальна юстиція включає комплекс заходів спрямований на суб'єктів віком до 18 років, тобто дітей, які перебувають у групі ризику або у конфлікті з законом (малолітні та неповнолітні), а також дітей, які контактують із законом, у тому числі дітей, які стали жертвами злочинів або свідками злочинів. Не менш важливо гарантувати права та інтереси дітей, які потребують державного захисту та допомоги.

Було розглянуто, що серед міжнародно-правових стандартів щодо системи ювенальної юстиції основоположне значення має Конвенція ООН про права дитини, яка спрямована на захист прав дітей та запровадження ефективних заходів та інструментів для запобігання злочинності серед неповнолітніх. Особливу увагу в роботі приділено обов'язкам країн-учасниць Конвенції ООН. Наголошено, що держави-учасниці забезпечують заборону використання жорстких методів покарання, катування або інших нелюдських, таких, що принижують гідність, видам поводження із людиною. Жодна дитина не може бути незаконно або свавільно позбавлена волі.

Відповідно до Конвенції ООН було прийнято низку міжнародно-правових документів, які суттєво впливають на правосуддя щодо неповнолітніх – «Пекінські правила». Зазначені правила зазначають, що держава повинна сприяти проведенню комплексної соціальної політики, спрямованої на забезпечення максимального добробуту неповнолітніх. «Пекінські правила» визнають провідну роль, яку може відігравати конструктивна соціальна політика, зокрема, у запобіганні злочинності та криміналізації неповнолітніх. В контексті правил поводження з неповнолітніми, важливе значення відноситься керівним принципам ООН щодо попередження злочинності серед неповнолітніх – «Ер-Ріядські керівні принципи». Зазначені принципи наголошують на необхідності профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Виховання у дітей з малого віку добропорядної поведінки, нетерпимості до протиправних дій може сприяти попередженню злочинності серед неповнолітніх. Досягти правомірної поведінки може допомогти суспільно корисна праця, формування гуманістичного погляду на суспільство і життя. Суспільство в цілому має поважати особистість молодих людей та забезпечувати їх гармонійний розвиток з раннього дитинства. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати необхідність запровадження реформ у сфері державної політики, що стосується саме ювенальної юстиції. Зазначено що вікові особливості неповнолітнього, психічний та фізичний стан особи впливають на індивідуальний підхід влади до зазначених суб'єктів.

Ключові слова: ювенальна юстиція, міжнародно-правові засади, правові норми, міжнародно-правові стандарти, захист прав дитини, міжнародні організації, міжнародно-правові документи у сфері ювенальної юстиції, злочинність серед неповнолітніх, попередження злочинності, покарання, діти.

The article is devoted to the study of separate international legal foundations of the formation of juvenile justice, within the framework of the fight against crime among minors. The article notes that international experience and standards are of particular importance in the fight against crimes committed by minors. In international law, the principles, norms, standards, procedures and mechanisms of juvenile justice are those principles that are specifically designed to protect the rights of children in conflict with the law, including preventive measures related to this problem. Juvenile justice includes a set of measures aimed at subjects under the age of 18, that is, children who are at risk or in conflict with the law (minors and minors), as well as children who come into contact with the law, including children who have become victims of crimes or witnesses of crimes. It is equally important to guarantee the rights and interests of children who need state protection and assistance. It was considered that among the international legal standards regarding the juvenile justice system, the UN Convention on the Rights of the Child is of fundamental importance, which is aimed at protecting the rights of children and introducing effective measures and tools to prevent crime among minors. Special attention is paid to the duties of the countries participating in the UN Convention. It is emphasized that the participating states ensure the prohibition of the use of harsh methods of punishment, torture or other inhuman, degrading treatment of a person. No child shall be unlawfully or arbitrarily deprived of liberty. In accordance with the UN Convention, a number of international legal documents were adopted that significantly affect justice for minors – the "Beijing Rules". The specified rules indicate that the state should promote the implementation of a comprehensive social policy aimed at ensuring the maximum welfare of minors. The Beijing Rules recognize the leading role that constructive social policies can play, particularly in preventing crime and the criminalization of minors. In the context of the rules for the treatment of minors, the UN guidelines on the prevention of crime among minors – the "Riyadh Guidelines" are of great importance. These principles emphasize the need to prevent delinquency among minors. Education in children from a young age of decent behavior, intolerance to illegal actions can contribute to the prevention of crime among minors. Socially useful work, the formation of a humanistic view of society and life can help to achieve lawful behavior. Society as a whole should respect the personality of young people and ensure their harmonious development from early childhood. The conducted research made it possible to justify the need to introduce reforms in the field of state policy, which specifically concerns juvenile justice. It is noted that the age characteristics of the minor, mental and physical condition of the person affect the individual approach of the authorities to the mentioned subjects.

Key words: juvenile justice, international legal principles, legal norms, international standards, protection of children's rights, international organizations international legal instruments in the field of juvenile justice, juvenile delinquency, crime prevention, punishment, children.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі міжнародна співпраця та обмін досвідом є необхідним фактором суспільного розвитку. Сформовані міжнародно-правові стандарти, допомагають створити ефективну систему ювенальної юстиції на національному рівні, що здатна забезпечити всебічний захист прав та охоронюваних законом інтересів неповнолітніх. Тому ефективність реалізації політики держави у сфері ювенальної юстиції, забезпечується чіткою відповідністю їх міжнародно-пра-

вовим засадам. Така система боротьби із суспільно небезпечною поведінкою неповнолітніх має ґрунтуватися саме на заходах із запобігання вчиненню неповнолітніми злочинів, а також на необхідності виховного впливу на дану категорію суб'єктів з метою забезпечення дотримання загальноприйнятих норм поведінки.

Мета дослідження направлена на формування цілісного теоретичного розуміння міжнародно-правових засад у процесі формування ювенальної юстиції, розкрити її

сутність як ключового механізму захисту прав дитини в сучасному правовому просторі, дослідити певною мірою еволюцію міжнародно-правових стандартів у зазначеній сфері, а також спробувати розробити пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародного досвіду та чинної доктрини.

Стан опрацювання проблеми. Теоретичною основою дослідження є концептуальне узагальнення положень, що містяться у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Н. М. Крестовська, М. Ю. Веселов, Д. А. Сорочан, О. В. Барчук, В. В. Миргород-Карпова, Т. В. Шлапко, В. С. Бліхар, О. В. Дробиняк, І. Я. Мокрицька та інші.

Викладення основного матеріалу. Наявна правова реальність дозволяє розглядати ювенальну юстицію як у широкому, так і у вузькому розумінні. У першому – це сукупність правових механізмів, покликаних забезпечити захист прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх, яка реалізується системою державних і недержавних установ, інституцій та організацій. Відповідна інша категорія – це професійна галузь судової системи. Досліджуючи правосуддя щодо неповнолітніх крізь призму кримінального права, стає можливим зробити висновок, що це система норм, заходів спрямованих на протидію та попередження злочинності серед неповнолітніх і це є однією з центральних проблем боротьби зі злочинністю в цілому. Ось чому держави та міжнародні організації вживають запобіжних заходів, які спрямовані на ефективне запобігання та боротьбу зі злочинністю серед неповнолітніх [11, с. 207].

Традиційно вбачається, що серед міжнародно-правових стандартів ювенальної юстиції основоположне значення має Конвенція ООН про права дитини, яка спрямована на запровадження ефективних заходів та інструментів захисту прав дітей та попередження злочинності серед неповнолітніх. Науковий інтерес викликає той факт, що згодом було прийнято низку міжнародних нормативно-правових актів, серед яких Пекінські правила 1985 р. та Ер-Ріядські керівні принципи 1990 р., які стали основою для формування глобальних стандартів ювенальної юстиції, спрямованих на захист прав дітей у конфлікті з законом та попередження їхньої криміналізації.

Варто зазначити, що конвенція ООН про права дитини означає, що дитина – це є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, у галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності й придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Особливої уваги в процесі дослідження міжнародно-правових засад формування ювенальної юстиції потребує зміст ст. 37 зазначеної Конвенції ООН. Держави-учасниці забезпечують, щоб жодна дитина не піддавалася катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведінки чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливість звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років; жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу; гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, кожна позбавлена

волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок зі своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин; кожна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії [5].

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») зазначають, що держава повинна підтримувати комплексну соціальну політику, спрямована на максимізацію добробуту неповнолітніх. Вона мінімізує необхідність втручання системи ювенальної юстиції і, у свою чергу, зменшує шкоду, яку може завдати будь-яке втручання взагалі. «Пекінські правила» ілюструють важливу роль, яку відіграє конструктивна соціальна політика щодо неповнолітніх, особливо у запобіганні злочинності та правопорушенням серед неповнолітніх. «Пекінські правила» визначають ювенальну юстицію як невід'ємну частину системи соціальної справедливості щодо неповнолітніх. Зазначені правила вживають заходів для розвитку прогресивної соціальної політики щодо неповнолітніх в цілому та необхідності постійного вдосконалення персоналу системи [10].

Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй із запобігання злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи Ер-Ріада) своєю чергою зазначають, що профілактика злочинності серед неповнолітніх є найважливішим аспектом запобігання злочинності в суспільстві. Залучаючи молодь до правомірної та суспільно корисної діяльності, розвиваючи гуманістичні погляди на суспільство та життя, можна виховувати її нетерпимість до злочинної поведінки. Суспільство в цілому має поважати особистість молодої людини та забезпечувати її гармонійний розвиток, починаючи з раннього дитинства. Усі ці дії необхідні для запобігання злочинності серед неповнолітніх [4].

Правовий аналіз вищезгаданої норми дозволяє стверджувати, що даний нормативно-правовий акт всебічно визначає характеристику особи, що підпадає під категорію неповнолітніх, та зазначає усі особливості прав, а також особливостей відповідальності зазначених суб'єктів. Існуюча правова реальність вимагає приділяти особливу увагу вивченню міжнародно-правової бази в процесі формування ювенальної юстиції. Жодна дитина не може бути позбавлена волі, кожна дитина має право оскаржити міру покарання або законність позбавлення її волі в суді або іншому компетентному, незалежному і неупередженому органі та право на негайне вирішення цього оскарження, а також право на негайний доступ до правової та іншої необхідної допомоги.

Характерно, що вікова межа суб'єкта ювенальної юстиції, а отже і спосіб її застосування до цього суб'єкта, опосередковано залежить від визначення повноліття. У науці певною мірою домінує наступна теза, що ювенальна політика – це предмет адміністративно-правової практики, що гарантує та захищає права осіб, які не досягли 18 років. При цьому компаративістський підхід дозволяє зазначити, що у зарубіжному законодавстві вік набуття громадянства, наприклад, в більшості штатів США становить 18 років. З цього віку вони користуються більшістю громадянських прав і несуть відповідальність за свої вчинки, як дорослі. А так зване «повне повноліття» настає у 21 рік. До прикладу у Німеччині, залежно від віку, справи ювенальної юстиції поділяються на три підгрупи: діти (до 14 років), підлітки (14–17 років) та молоді люди (18–21 рік) [7, с. 238]. Серед ділевних аспектів у процесі застосування ювенальної юстиції в міжнародному праві

слід віднести саме визначення суб'єкта до якого можливо застосувати закон про ювенальну юстицію, бо кожна держава визначає за багатьма факторами період зрілості людини, це може бути психологічний та фізичний стан особи з якого визначається момент досягнення нею віку повної кримінальної відповідальності.

Достатньо інформативним виявився той факт, що мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями зазначають деякі принципи щодо неповнолітніх, де зазначено, що дану категорію суб'єктів треба утримувати окремо від дорослих. Неповнолітнім та іншим в'язням приблизно одного віку, що мають відповідний фізичний стан, слід забезпечити фізичне тренування і можливість ігор під час в'язни. Для того треба мати необхідні майданчики і спортивне обладнання, а також неповнолітніх, треба навчати фаху [8].

Ювенальна юстиція включає нормативно-правові акти різної юридичної сили, основний зміст яких присвячений правовому статусу дитини та соціальним або державним гарантіям його забезпечення. Тому на даному етапі дослідження варто зазначити, що ювенальна юстиція – це державна діяльність, яка на основі закону та за допомогою медичних, соціологічних, психологічних і педагогічних методів здійснює правосуддя щодо дітей. Вона запобігає та розкриває злочини, вчинені дітьми та стосовно дітей, захищає їхні права, свободи та інтереси дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Ювенальна юстиція визначає органи місцевого самоврядування, органи юстиції, правоохоронні та правозахисні установи та структури [1, с. 80].

На думку Крестовської Н. М. ювенальна політика як соціальна і державна стратегія, спрямована на забезпечення відтворення і соціалізації нового людського покоління. Ювенальне право як відносно самостійна система правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвитку і захисту прав та інтересів молодого покоління. Ювенальна юстиція, в широкому сенсі – це один з інструментів реалізації ювенальної політики, що діє на основі ювенального права [6, с. 30].

Темпи та реалії сучасного життя вимагають запровадження ефективної системи захисту прав та інтересів дітей. На сьогодні такою системою є ювенальна практика, яка одночасно виконує функції захисту дітей, які вчинили або вчиняють правопорушення, судову функцію щодо дітей, які перебувають у конфлікті з законом, та їх повернення в суспільство. Однак, зважаючи на проблематику, яка все ще існує в українському суспільстві, а також збройна агресія проти України, спричиняє зростання злочинності і ускладнює роботу правоохоронних органів. Система правосуддя та правоохоронні органи потребують нагального реформування. Характерно, що необхідність реформування зумовлена не лише вимогами міжнародної спільноти щодо гарантування вступу України до Європейського Союзу, але й самим українським суспільством, яке більше не бажає жити за старими правилами. На жаль, поліція та суди зараз сприймаються громадянами лише як каральні органи, зазначені погляди поширені в суспільстві і прищеплюються також дітям. На підсвідомому рівні діти починають усвідомлювати, що ні поліція, ні суд не можуть їх захистити, припинити порушення їхніх прав, свобод та інтересів, відновити порушені права і свободи. Серед функцій, які виконує поліція, рідко виділяють превентивну або захисну функцію. Ця функція є особливо важливою по відношенню до дітей, як з погляду запобігання правопорушенням щодо дітей, так і з погляду утримання дітей від вчинення правопорушень. Запобігання вчиненню неповнолітніми правопорушень та профілактика їх протиправної поведінки є однією з форм захисту прав дитини, спілкування з батьками та іншими особами, вибір професії, здоровий спосіб життя, розумне й корисне дозвілля. Стримання дітей від вчинення правопорушень є одним із завдань ювенальної юстиції [2, с. 261].

Статистика свідчить, що кожен десятий злочин скоюють неповнолітні, а малолітні правопорушники в більшості випадків стають дорослими злочинцями: 50–60% з тих, кого визнано особливо небезпечними рецидивістами, вперше вчинили злочин ще до досягнення повноліття. Водночас прихильники ювенальної юстиції вважають, що більшість дітей не винні в тому, що стали на шлях злочину. Адже відомо, що злочинцями стають, а не народжуються. Неповнолітніх правопорушників формують соціальні умови, в яких вони зростають, і люди, які їх оточують [9, с. 57].

В юридичній літературі, існує думка, відносно якої майбутня система суб'єктів ювенальної юстиції може бути представлена наступним чином: 1) суди (судді, уповноважені здійснювати провадження щодо неповнолітніх з усіх питань, що стосуються або пов'язані із захистом інтересів дітей у суді); 2) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; 3) Уповноважений Верховної Ради України з прав дитини; 4) Президент України, Уповноважений Президента України з прав дитини; 5) Кабінет Міністрів України; 6) Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх; 7) Прокуратура України (Ювенальна прокуратура); 8) адвокати; 9) Міністерство юстиції України; – Координаційний центр з питань ювенальної юстиції та превенції; – Координаційний центр з надання правової допомоги; – Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 10) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації; – органи пробації (управління ювенальної пробації); – спеціальні виховні установи Національної кримінально-виконавчої служби України; – виховні колонії; 11) Міністерство внутрішніх справ України; 12) Національна поліція України; – ювенальна поліція (ювенальна кримінальна поліція, ювенальна превенція та шкільні офіцери поліції); 13) центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику з питань сім'ї та охорони дитинства; – служби у справах дітей; – органи опіки та піклування; – заклади захисту дітей служби у справах дітей; – центри соціально-психологічної реабілітації дітей; – центри соціальної реабілітації (дитячі містечка); – центри соціального обслуговування; 14) центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах освіти та науки; – навчальні заклади; – центри соціалізації дітей; – загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації; 15) державна політика у сферах охорони здоров'я та медицини центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері охорони здоров'я; – заклади охорони здоров'я; – центри медико-соціальної реабілітації; – психіатричні заклади 16) центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах культури та мистецтв, фізичної культури та спорту, національно-патріотичного виховання, інформаційної безпеки; 17) органи місцевого самоврядування; – комісії з питань захисту прав дитини; – регіональні координаційні ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх; – міждисциплінарні комісії у справах неповнолітніх; – громадські формування; 18) громадські організації, у тому числі громадські об'єднання; 19) міжнародні та іноземні громадські організації, фонди та об'єднання; 20) засоби масової інформації [2, с. 56].

Висновки. Отже, підбиваючи підсумок стало можливим стверджувати, що формування ювенальної юстиції прямим чином залежить від міжнародно-правових стандартів, які зазначені у міжнародних документах. Ювенальна юстиція – це частина єдиної системи запобігання злочинності, правопорушенням, дитячій бездоглядності та захисту прав неповнолітніх. Задача ефективною боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх, запобігання цієї злочинності необхідна ціла низка кваліфікованих органів

і виважена політика держави, спрямована на допомогу дітям, які опинилися у злочинному середовищі. З вибором правильного шляху у створенні сприятливих умов для законслухняної поведінки неповнолітніх сприяє міжнародний досвід і стандарти. Однак, ювенальна юстиція – це не лише комплекс заходів, а й спосіб виховання молоді. Політика держави прямим чином впливає на розвиток

молодого покоління, тому саме держава може заохочувати дітей до поваги, розвитку, морального збагачення, поваги до праці та власності інших людей, щоб вони не намагалися порушити законодавство. Завдання держави надати змогу засудженим неповнолітнім виправитися і мати шанс на реабілітацію, відновлення чесного імені та професійну підготовку, працевлаштування в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барчук О.В. Теоретико-правові засади ювенальної юстиції. Вінниця. 2018 URL: <http://socrates.vsau.org/b04213/html/cards/getfile.php/15021.pdf> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Бліхар В. С., Дробиняк О. В. Філософсько-правовий аналіз інституту ювенальної юстиції: монографія. Хмельницький: ХУУП ім. Л. Юзькова, 2020. 320 с.
3. Веселов М. Ю. Адміністративно-правові засади функціонування ювенальної юстиції в системі забезпечення прав дітей в Україні : дис. д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 381 с.
4. Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй із запобігання злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи Ер-Ріяда). Резолюція 45/112 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU90377> (дата звернення: 10.12.2024).
5. Конвенція про права дитини : від 20.11.1989. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 10.12.2024).
6. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.01. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 40 с.
7. Миргород-Карпова В. В., Шлапко Т. В., Принципи ювенальної юстиції та захист основоположних прав і свобод неповнолітніх осіб. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Львів. 2022
8. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: від 30.08.1955. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення: 10.12.2024).
9. Мокрицька І. Я. Ювенальна юстиція: правовий захист дітей. Наукові записки. Том 38. Юридичні науки. 2005. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/04df5de5-a4ba-4769-83ff-178b19630b8d/content> (дата звернення: 10.12.2024).
10. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). Резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU85321> (дата звернення: 10.12.2024).
11. Сорочан Д. А. Міжнародно-правові стандарти прав дитини та ювенальна юстиція. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2019. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/101.pdf (дата звернення: 10.12.2024).